

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Suomalainen huippu-urheilu tarvitsee luottamusta

Huippu-urheilun arviointiryhmän loppuraportti

Karl-Erik Michelsen, Kati Lehtonen, Kalle Rantala, Markku Jokisipilä, Jarmo Mäkinen

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:25

Suomalainen huippu-urheilu tarvitsee luottamusta

Huippu-urheilun arviointiryhmän loppuraportti

Karl-Erik Michelsen, Kati Lehtonen, Kalle Rantala,
Markku Jokisipilä, Jarmo Mäkinen

Opetus- ja kulttuuriministeriö Helsinki 2022

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-263-772-7

ISSN pdf: 1799-0351

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Kansikuva: Mostphotos

Helsinki 2022

Suomalainen huippu-urheilu tarvitsee luottamusta Huippu-urheilun arviointiryhmän loppuraportti

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:25

Teema

Liikunta

Julkaisija Opetus- ja kulttuuriministeriö

Tekijä/t Karl-Erik Michelsen, Kati Lehtonen, Kalle Rantala, Markku Jokisipilä, Jarmo Mäkinen

Kieli suomi

Sivumäärä

27

Tiivistelmä

Opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta olemme arvioineet suomalaista huippu-urheilua. Raportti koostuu yhteenvedosta, jonka on kirjoittanut professori Karl-Erik Michelsen. Erikoistutkija Kati Lehtonen on arvioinut omassa erillisraportissaan suomalaista huippu-urheilua ohjaavaa ja sitä tukevaa järjestelmää suhteessa 2010-luvulla toteutettuun urheilun muutosprosessiin. Näyttelypäälikkö Kalle Rantala on puolestaan analysoinut lajiliittojen strategiat ja arvioinut niiden pohjalta suomalaisen urheilukentän tilaa ja suhdetta huippu-urheiluun. Apulaisprofessori Markku Jokisipilän raportti tarkastelee suomalaisen huippu-urheilun yhteiskunnallisia perusteluita sekä niiden muutosta ja nykytilaa laajassa yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Suomalaisella huippu-urheilulla on loistava menneisyys, epäselvä nykyisyys ja haastava tulevaisuus. Vaikka huippu-urheilua arvostetaan Suomessa, sen määrittely on epäselvä ja horjuva. Huippu-urheilua tukevaa järjestelmää on uudistettu voimakkaasti 2000-luvulla, mutta muutosprosessi on edelleen kesken. Myös lajiliittojen suhde huippu-urheiluun on häilyvä. Suurimmat lajiliitot nostavat huippu-urheilun toimintansa keskiöön, mutta pienemmissä lajeissa huippu-urheilu jää sivurooliin.

Huippu-urheilua arvioidaan yleensä lineaarisesti, jossa määrittävinä tekijöinä ovat huippu-urheilua tukeva järjestelmä ja sen käytössä olevat resurssit. Vaikka huippu-urheilu tarvitsee taloudellisia resursseja ja tehokkaan tukijärjestelmän, kyseessä on monimutkainen yhteiskunnallinen ilmiö, johon vaikuttavat sosiaaliset, kulttuuriset ja poliittiset tekijät. Arviointiryhmä onkin tarkastellut suomalaista huippu-urheilua muuttuvassa kansallisessa ja kansainvälisessä kontekstissa ja pyrkinyt nostamaan esiin tekijöitä, jotka ovat jääneet vähemmälle julkisessa keskustelussa.

Asiasanat huippu-urheilu, johtaminen, lajiliitot, tulevaisuus

ISBN PDF 978-952-263-772-7

ISSN PDF

1799-0351

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-772-7>

Den finländska elitidrotten behöver förtroende Slutrapport från utvärderingsgruppen för elitidrotten

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2022:25**Tema**

Idrott

Utgivare Undervisnings- och kulturministeriet**Författare** Karl-Erik Michelsen, Kati Lehtonen, Kalle Rantala, Markku Jokisipilä, Jarmo Mäkinen**Språk** finska**Sidantal**

27

Referat

Vi utvärderade den finländska elitidrotten på uppdrag av undervisnings- och kulturministeriet. Rapporten är ett sammandrag skrivet av professor Karl-Erik Michelsen. I en egen rapport utvärderade specialforskare Kati Lehtonen styr- och stödsystemet för den finländska elitidrotten i relation till förändringsprocessen som genomfördes inom den finländska idrotten på 2010-talet. Utställningschef Kalle Rantala analyserade grenförbundens strategier och utvärderade utifrån dem situationen inom den finländska idrotten och förhållandet till elitidrotten. Biträdande professor Markku Jokisipilä granskade i sin rapport den finländska elitidrottens samhälleliga motiveringar, förändringar i dem och deras nuläge i en bredare samhällelig kontext.

Den finländska elitidrotten har en lysande dåtid, en oklar nutid och en problematisk framtid. Elitidrott uppskattas i Finland, men definitionen på den är oklar och varierande. Systemet för stöd till elitidrotten förnyades kraftigt på 2000-talet, men förändringsprocessen pågår fortfarande. Grenförbundens förhållande till elitidrotten varierar också. De största förbunden har elitidrotten i fokus i sin verksamhet, men i de mindre grenarna får elitidrotten en biroll.

Elitidrotten utvärderas i regel lineärt och utslagsgivande faktorer är stödsystemet för elitidrotten och resurserna som systemet har till förfogande. Även om elitidrotten behöver ekonomiska resurser och ett effektivt stödsystem är det fråga om ett komplext samhälleligt fenomen, som påverkas av sociala, kulturella och politiska faktorer. Utvärderingsgruppen granskade därför den finländska elitidrotten i en föränderlig nationell och internationell kontext och strävade efter att lyfta fram faktorer som har diskuterats mindre i den offentliga debatten.

Nyckelord elitidrott, ledarskap, grenförbund, framtid**ISBN PDF** 978-952-263-772-7**ISSN PDF**

1799-0351

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-772-7>

Finland's elite sports in need of trust Final report of the evaluation group on elite sports

Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2022:25 **Subject** Sport

Publisher Ministry of Education and Culture

Author(s) Karl-Erik Michelsen, Kati Lehtonen, Kalle Rantala, Markku Jokisipilä, Jarmo Mäkinen

Language Finnish **Pages** 27

Abstract

Commissioned by the Ministry of Education and Culture, we have evaluated elite sports in Finland. This report consists of a summary written by Professor Karl-Erik Michelsen. In a separate report, Kati Lehtonen, Senior Researcher, assessed the Finnish system that guides and supports elite sports in relation to the process of change that sports underwent in the 2010s. Kalle Rantala, Head of Exhibitions, analysed the strategies of the sports associations and assessed the state of the Finnish sports sector and its relation to elite sports on the basis of these strategies. Assistant Professor Markku Jokisipilä's report examines the societal premises and changes in Finnish elite sports and the current state of elite sports in a broad societal context.

Elite sports in Finland consists of a great past, an obscure present and a challenging future. Although Finland values elite sports, the definition for elite sports is vague and variable. The system that supports elite sports was overhauled in the 2000s, but the process of change is still in progress. The relationship between sports associations and elite sports is also ambiguous. The biggest sports associations place elite sports at the centre of their activities while elite sports play a minor role in smaller forms of sport.

In general, elite sports are assessed in a linear manner, where the system that supports elite sports and the resources available for it are the determining factors. Although elite sports require financial resources and an effective support system, it is a complex social phenomenon influenced by social, cultural and political factors. The evaluation group has therefore examined Finnish elite sports in the changing national and international context and seeks to highlight factors that have received less attention in public debate.

Keywords elite sport, leadership, sports associations, the future

ISBN PDF 978-952-263-772-7 **ISSN PDF** 1799-0351

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-772-7>

Sisältö

1	Mikä raportti?	7
2	Huippu-urheilun menestystarina	10
3	Mitä tarkoittaa huippu-urheilu Suomessa vuonna 2022?	13
4	Suomen huippu-urheilujärjestelmä, sen toiminta ja rakenne Suomessa 2022	18
5	Lajiliitot ja tulevaisuuden visiot	21
6	Huippu-urheilun toivottu tulevaisuus	23

1 Mikä raportti?

Opetus- ja kulttuuriministeriö perusti vuoden 2021 lopulla asiantuntijaryhmän, jonka tehtävänä on arvioida Suomen huippu-urheilun tilaa ja tulevaisuutta. Arvion on perustuttava tutkittuun tietoon. Tehtävänannon mukaisesti olemme analysoineet huippu-urheilua ohjaavaa järjestelmää, sen resursseja ja toimintakulttuuria. Sen lisäksi arviointi on tarkastellut lajiliittoja ja niiden asettamia strategisia tavoitteita. Analyysi on sijoitettu laajaan yhteiskunnalliseen viitekehykseen, joka ottaa huomioon huippu-urheiluun vaikuttavat sisäiset ja ulkoiset muutosvoimat.

Ryhmän jäsenet ovat ansioituneita ja kokeneita ammattitutkijoita, jotka ovat seuranneet jo kauan suomalaista huippu-urheilua, minkä lisäksi jokaisella on omakohtaista kokemusta kilpa- ja huippu-urheilusta. Arvioraportti rakentuu kolmesta erillistutkimuksesta sekä yhteenvedosta, jossa esitämme kootusti arvioinnin tulokset.

Tämän arvioinnin tarkoituksena ei ole kertoa lopullista totuutta suomalaisen huippu-urheilun nykytilasta ja tulevaisuudesta. Sen sijaan pyrimme kriittisen analyysin avulla lisäämään ymmärrystä suomalaisen huippu-urheilun rakenteista ja toimintakulttuurista sekä niihin vaikuttavista muutosvoimista. Huippu-urheilu ei ole suomalainen keksintö, vaan kyseessä on globaali ja nopeasti kehittyvä ilmiö. Siksi paraskin arvio voi valaista huippu-urheilun tilaa vain tässä hetkessä.

Suomen huippu-urheilun tilaa on selvittänyt kevään 2022 aikana myös kansainvälinen tutkijaryhmä. Sen arviot perustuvat laajaan haastatteluaineistoon jaa tutkijoille toimitettuun tutkimus- ja tilastoaineistoon. Tämän arvion tekijät ovat olleet yhteydessä kansainvälisiin kollegoihin, ja kevään aikana kerätyt aineistot ovat olleet myös tämän ryhmän käytössä.

Alkuperäisen suunnitelman mukaan arviointiin oli tarkoitus liittää myös asiantuntijapaneelit. Suunnitelmasta kuitenkin luovuttiin, koska kansainvälinen arviointiryhmä haastatteli suuren joukon suomalaisia urheiluvaikuttajia.

Erikoistutkija Kati Lehtonen on arvioinut omassa erillisraportissaan suomalaista huippu-urheilua ohjaavaa ja sitä tukevaa järjestelmää suhteessa 2010-luvulla toteutettuun urheilun muutosprosessiin. Näyttelypääällikkö Kalle Rantala on puolestaan analysoinut lajiliittojen strategiat ja arvioinut niiden pohjalta suomalaisen urheilukentän tilaa ja suhdetta huippu-urheiluun. Apulaisprofessori Markku Jokisipilän raportti tarkastelee suomalaisen

huippu-urheilun yhteiskunnallisia perusteluita sekä niiden muutosta ja nykytilaa laajassa yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Tutkimusraporttien näkökulmat on valittu siten, että ne tuottavat tutkimukseen pohjautuvaa tietoa sekä suomalaisen huippu-urheilun rakenteista että toiminnasta. Huippu-urheilu on merkittävä yhteiskunnallinen ilmiö, jonka menestykseen tai menestymättömyyteen ei ole löydettävissä yksinkertaista reseptiä. Kuten muutkin yhteiskunnalliset ilmiöt, myös huippu-urheilu tarvitsee ohjaavia ja tukevia rakenteita, jotka mahdollistavat urheilijoille parhaat mahdollisuudet menestyä kovassa kansainvälisessä kilpailussa. Toisin kuin julkisesta keskustelusta voisi päätellä, huippu-urheilun menestystä eivät ratkaise organisaatiot ja niissä valtaa käyttävät johtajat. Menestyksen tuottavat lopulta huippu-urheilijat, joille tukevat organisaatiot ja rakenteet pyrkivät tarjoamaan riittävät resurssit huippusuorituksen tekemiseen. Koska huippu-urheilun vaatimustaso nousee koko ajan, huippu-urheilua tukevien rakenteiden on joustettava ja oltava tukevasti kiinni ajassa. Tämä edellyttää jatkuvaa vuoropuhelua, voimakasta luottamusta ja yhteistyötä huippu-urheilua tukevan järjestelmän, huippu-urheilijoiden ja muiden järjestelmässä olevien toimijoiden kesken. Ideaalitulanteessa kyse on saumattomasta verkostosta, jossa muutokset havaitaan proaktiivisesti ja niihin löydetään oikeat vastaukset.

Tutkimuskirjallisuus, ja myös käytännön kokemukset, osoittavat, ettei ideaalista saumatonta verkostoa ole pystytty rakentamaan. Huippu-urheilu on monimutkainen kokonaisuus, eikä sitä voida standardisoida ja johtaa yhden kaavan mukaan. Huippu-urheilijat ovat fyysisesti ja psyykkisesti poikkeuksellisia yksilöitä, jotka pystyvät suotuisissa olosuhteissa hämmästyttäviin suorituksiin. Miten tällaiset olosuhteet luodaan ja kuinka ne räätälöidään jokaiselle huippu-urheilijalle sopivaksi, on miljoonan dollarin kysymys. Huippusuoritus voi syntyä sitä tukevan järjestelmän avulla, mutta yhtä hyvin siitä huolimatta. Suoria ja epäsuoria vaikutuksia on ainakin retrospektiivisesti vaikea havaita.

Ongelman tekee vielä vaikeammaksi se, että jokainen huippusuoritus nostaa huippu-urheilun vaatimustasoa, mikä asettaa tukiorganisaatioille jälleen uusia haasteita. Tutkimuskirjallisuus osoittaa, etteivät urheilun tukijärjestelmät ole pystyneet vastaamaan huippu-urheilun haasteisiin ja parhaassakin tapauksessa järjestelmät pystyvät tarjoamaan huippu-urheilijoille vain sen hetken ”parhaat resurssit”. Huippu-urheilu etenee täydellä vauhdilla ja Liisa Ihmemaassa kirjaa siteeraten: *”Täällä täytyy juosta niin kovaa kuin vain pystyy pysyäkseen paikoillaan. Ja jos haluaa päästä jonnekin, täytyy juosta vielä kaksi kertaa niin kovaa.”*

Vaikka ihanteellinen huippu-urheilujärjestelmä on edelleen keksimättä, tutkimukset osoittavat, mitä edellytyksiä tarvitaan pitkäjänteisen menetyksen turvaamiseksi. Huippu-urheilua tukevan järjestelmän täytyy olla joustava ja herkkä muutoksille. Järjestelmässä täytyy olla paljon luottamusta eli sosiaalista pääomaa, jonka varassa voidaan tehdä rohkeita valintoja ja ottaa riskejä. Joustavuus puolestaan vaatii johtajilta avoimuutta, kykyä kuunnella ja lukea signaaleja sekä tehdä tietoon perustuvia proaktiivisia päätöksiä.

Emme ole pyrkineet etsimään tai rakentamaan kuvausta ideaalisti toimivasta saumattomasti toimivasta verkostosta, joka takaisi Suomelle huippu-urheilumenestystä nyt ja tulevaisuudessa. Sen sijaan olemme analysoineet nykyisen järjestelmän rakenteita, ja toimintakulttuuria ja pyrkineet löytämään sisäisiä ja ulkoisia tekijöitä, joita hallitsemalla, kehittämällä ja muuttamalla nykyinen järjestelmä pystyisi tarjoamaan huippu-urheilijoille paremmat mahdollisuudet menestyä kovassa kansainvälisessä kilpailussa.

Huippu-urheilu synnyttää voimakkaita tunteita ja mielipiteitä. Vaikka julkinen keskustelu on usein repivää, se kertoo huippu-urheilua kohtaan tunnetusta mielenkiinnosta. Huippu-urheilu on osa kansallista identiteettiä ja sillä on edelleen tärkeä ja merkittävä rooli suomalaisessa yhteiskunnassa. Arviointiryhmä on seurannut huippu-urheilun julkisesta keskustelusta ja kysymyksenasetteluja, jotka pitävät keskustelua yllä viikosta toiseen. Arviointiryhmä ei väistä eikä vähättele keskustelua huippu-urheilun varjopuolista, mutta arvioinnin tavoitteet ovat toisaalla. Tutkijoiden tehtävänä ei ole osallistua mielipidekeskusteluun, vaan tarjota päätöksentekijöille tutkimukseen perustuvaa tietoa.

Yhteenveto rakentuu viidestä osasta. Ensimmäisessä osassa luodaan katsaus huippu-urheilun nykytilaan. Toinen osa määrittää huippu-urheilun asemaa Suomessa. Kolmas osa tarkastelee huippu-urheilua tukevaa järjestelmää ja neljännes arvioi lajiliittojen strategisia tavoitteita. Arvio päättyy viidenteen osaan, jossa pohdimme tutkitun tiedon perusteella Suomen huippu-urheilun "toivottua tulevaisuutta".

Helsingissä 15.6.2022

Huippu-urheilun arviointiryhmä

2 Huippu-urheilun menestystarina

Huippu-urheilu on teollisen ja erityisesti jälkiteollisen ajan kiistaton menestystarina ja globaali ilmiö. Taloudellisilla kriteereillä mitattuna huippu-urheilu tekee vuosittain miljardien dollareiden liikevaihtoa ja ala työllistää eri puolilla maailmaa miljoonia ihmisiä. Huippu-urheilun rinnalle on syntynyt laajaa liiketoimintaa, minkä lisäksi huippu-urheilu vilkastuttaa rakentamista, infrastruktuurien kehittämistä ja laajemmin alueiden elinvoimaa. Kilpailu arvokisojen järjestämisoikeudesta on maailmanlaajuinen mediatapahtuma, jossa ovat mukana urheilijoiden lisäksi valtioiden päättäjät ja merkittävät julkisuuden henkilöt.

Huippu-urheilu on siten paljon muuta kuin pelkästään urheilua. Se on osa kaupallista toimintaa ja tärkeä osa nopeasti kehittyvää viihdeteollisuutta, jota kasvattavat nouseva elintaso ja lisääntyvä vapaa-aika. Informaatioteknologian vallankumous on vauhdittanut huippu-urheilun globalisaatiota ja synnyttänyt huippu-urheilulle 24/7 mediamarkkinat. Tänä päivänä kuka tahansa kehittyneiden teollisuusmaiden kansalainen voi viettää suuren osan elämästään seuraamalla reaaliajassa maailman parhaiden urheilijoiden suorituksia.

Huippu-urheilu on yhtä aikaa paikallinen, kansallinen ja yli-kansallinen ilmiö. Tästä johtuen sen vaikutukset ulottuvat syvälle yhteiskuntaan. Huippu-urheilu on ollut, ja on edelleen, tiukasti sidoksissa politiikkaan. Huippu-urheilun avulla pyritään vaikuttamaan positiivisin keinoin ihmisiin ja yhteiskuntaan (soft power). Toisaalta huippu-urheilu myös hyödyntää politiikkaa täydentäessään taloudellisia resurssejaan ja etsiessään uusia markkinoita. Vaikka politiikan ja huippu-urheilun sidokset synnyttää jännitteitä ja joskus myös kielteisiä vaikutuksia, urheilu sijoittuu kuitenkin suuren yleisön mielenmaisemassa yleensä "hyvän puolelle". Sitä kannattelevat edelleen urheilun jalot perusarvot eli rehellinen ja sääntöjen mukainen kilpailu, vastustajien kunnioittaminen ja häviön hyväksyminen. Nämä korkeat periaatteet sisältyvät kaikkien sivistysmaiden kasvatustavoitteisiin.

Kaupallinen huippu-urheilu on kuitenkin vain osa huippu-urheilun laajasta kentästä. Kameroiden ja median tavoittamattomissa on useita urheilulajeja, joiden taso täyttää huippu-urheilun kovat vaatimukset. Koska urheilun lajikirjo kasvaa koko ajan, yhä pienempi osa lajeista täyttää kaupalliselle huippu-urheilulle vaaditut kriteerit. Tämä tarkoittaa sitä, että huippu-urheilu tarvitsee myös yhteiskunnan tukea, jos huippu-urheilua halutaan kehittää ja ylläpitää koko laajuudessaan. Ratkaisu vaatii kuitenkin keskustelua huippu-urheilun tavoitteista, päämääristä sekä yhteiskunnallisesta merkityksestä.

Kaupallisen huippu-urheilun globalisaatio synnytti ajatuksen rajattomasta kasvusta. Urheilijoiden palkkiot ovat kohonneet tähtitieteellisiin lukuihin ja samaa voidaan sanoa huippuseurojen brändiarvoista. Arvokisojen rakennusbudjetit ovat miljardiluokkaa ja kisojen järjestäminen vaatii kansakunnilta merkittäviä taloudellisia ja poliittisia uhrauksia. Kiihtyvä kasvu on kuitenkin nostanut esiin kaupallisen huippu-urheilun nurjan puolen. Dopingkriisit ja urheilupäättäjien korruptio ovat heikentäneet huippu-urheilun uskottavuutta. Sen lisäksi koronakriisi nosti esiin globaaleja uhkia, jotka voivat horjuttaa kaupallisen huippu-urheilun maailmanvalloitusta. Tähän voidaan lisätä myös ilmastonmuutos, vaatimukset tasa-arvosta ja kestävästä kehitystä. Huippu-urheilun loukkaantumisriskit ovat myös kasvaneet ja yhä useampi vanhempi harkitsee vakavasti lasten urheiluharrastuksia, jos niihin liittyy vammautumisen riski. Julkisuudessa onkin esitetty entistä useammin kysymyksiä kaupallisen huippu-urheilun mielekkyydestä ja merkityksestä. Onko äärimmilleen viritetty huippu-urheilu enää urheilua vai sirkusmaista kilpailua, johon voivat osallistua vain erityisillä fyysisillä ja psyykkisillä ominaisuuksilla varustetut ammattilaiset?

Arviointiryhmä on tarkastellut suomalaista huippu-urheilua muuttuvassa yhteiskunnallisesti kontekstissa. Tärkeä havainto on yhteiskunnassa tapahtuva asennemuutos, joka kyseenalaistaa kaupallisen huippu-urheilun arvot. Suomalaisten nuorten arvoasteikossa kaupallinen huippu-urheilu ei ole enää yhtä korkealla tasolla kuin se oli kolme tai neljä vuosikymmentä sitten. Toinen huomio kiinnittyy ulkoisiin tekijöihin, jotka uhkaavat kaupallisen huippu-urheilun rajatonta kasvua. Erityisesti ilmastonmuutos saattaa asettaa rajoituksia kansainväliselle kilpailutoiminnalle. Suomen huippu-urheilulle tärkeät talvilajit ovat vaarassa, kun ilmasto lämpenee ja yhä useampi maa joutuu luopumaan luonnonlumella tapahtuvista kilpailuista. Ilmastonmuutoksen torjuminen voi asettaa myös kansainvälisiä rajoituksia matkustamiselle, jolloin nykymuotoiset rajat ylittävät kansainväliset liigat joutuisivat rakentamaan kilpailukalenterin uudestaan.

Arviointiryhmä on kiinnittänyt huomiota myös Suomen hankalaan demografiakehitykseen. Kun ikäluokat pienentyvät, yhä vähemmän potentiaalisia lahjakkuuksia on tulossa huippu-urheiluun. Koska tulos- ja vaatimustaso kohoavat koko ajan, pienten ikäluokkien maat kärsivät suhteellisesti enemmän kuin väkirikkaat valtiot. Maahanmuutto on jo eräissä lajeissa korjannut demografiasta aiheutuneita ongelmia ja tulevaisuudessa maahanmuuttajien osuus suomalaisessa huippu-urheilussa tulee entisestään kasvamaan. Tämä edellyttää kuitenkin urheilun sisäistä asennekasvatusta, aktiivista kotouttamispolitiikkaa sekä monikulttuurisuuden huomioimista nykyistä paremmin valmennus- ja seuratoiminnassa.

Arviointiryhmän kolmas havainto kohdistuu huippu-urheilun sisäiseen kehitykseen, joka edellyttää urheilijoilta täydellistä ja pitkäaikaista sitoutumista kovaan harjoitteluun. Tämä kehityssuunta on vastakohta tämän päivän arvostuksiin, jotka suosivat yksilöllisyyttä, elämänhallintaa ja onnellisuutta. Vaikka kaupallinen huippu-urheilu lupaa merkittäviä taloudellisia etuja, riittävän korkean suoritus-tason hankkiminen vaatii nuorilta urheilijoilta

merkittäviä henkilökohtaisia satsauksia. Nuoret ihmiset joutuvat tekemään entistä nuorempina omaa elämäänsä ohjaavia ratkaisuja ja huippu-urheilun valitseminen merkitsee sitoutumista ankaraan harjoitteluun ja kieltäytymistä normaaliin elämään kuuluvasta vapaa-ajasta ja sosiaalisesta toiminnasta.

Arviointiryhmän mielestä Suomen huippu-urheilu katsoo liiaksi "sisäänpäin" ja erityisesti huippu-urheilua tukevasta järjestelmästä puuttuu yhteiskunnallista osaamista. Tästä kertovat urheilun eettiset ongelmat sekä hidas reagoiminen yhteiskunnallisiin muutosvoimiin. Asiaa voidaan korjata vahvistamalla esimerkiksi Olympiakomitean huippu-urheiluyksikköä henkilöillä, jotka pystyvät lukemaan ja ymmärtämään yhteiskunnan muutossignaaleja. Toinen vaihtoehto on rakentaa toimivat yhteistyösuhteet yliopistojen ja korkeakoulujen tutkimusyksiköiden kanssa.

3 Mitä tarkoittaa huippu-urheilu Suomessa vuonna 2022?

Huippu-urheilun kovan ytimen määrittelyn mukaan huippu-urheilu on kansainväliseen kilpailumenestykseen tietyssä lajissa tähtäävää ja tälle lajille ominaisen urheilullisen suorituskyvyn maksimointia ja ulosmittaamista. Yhteiskunnallisesti arvioituna huippu-urheilun päämäärä on saavuttaa kansainvälistä urheilumenestystä. Vaikka huippu-urheilu pelkistetäisiin kansainväliseksi parhaiden urheilijoiden kilpailmiseksi, siihen linkittyy laaja ja hankalasti rajattava yhteiskunnallinen ja liikuntakulttuurinen kokonaisuus. Huippu-urheilu on siten aina osa ympäröivää yhteiskuntaa ja sen on pystyttävä toimimaan tavoilla, jotka ovat tässä yhteiskunnassa hyväksytyjä ja sen arvojen mukaisia.

Yhteiskunnalta saatu hyväksyntä ei kuitenkaan saa ohjata huippu-urheilua ja sen päämäärien asettelua, vaan yhteiskunta voi ainoastaan määrittää huippu-urheilun reunaehdot. Huippu-urheilulle on siten jätettävä oma autonominen toiminta-alue, jonka rajapinnoista huippu-urheilun toimijat käyvät yhteiskunnan kanssa jatkuvaa keskustelua.

Suomessa huippu-urheilu ymmärretään usein kansallisesti merkittäväksi miellettyjen urheilumuotojen kautta. Toisaalta urheilulajien määrä kasvaa koko ajan ja myös vähemmän mediatilaa keräävät lajit saavuttavat tänä päivänä huippu-urheilun taitotason. Suomalaisyleisön silmissä huippu-urheilua ovat erityisesti jääkiekko, hiihto, yleisurheilu, jalkapallo ja moottoriurheilu sekä olympiakisat ja varauksellisemmin mutta nopeasti vahvistuen paraolympialajit.

Huippu-urheilu on siten monimutkainen ja vaikeasti yhteen muottiin puristettava ilmiö. Huippu-urheilun ymmärtämistä vaikeuttaa myös se, ettei meillä ole yleisesti hyväksyttyä selkeää rajanvetoa yhtäältä liikunnan ja urheilun, toisaalta kilpaurheilun ja huippu-urheilun välillä. Julkisessa keskustelussa kilpaurheilu ja huippu-urheilu ovat usein toistensa synonyymeja, vaikka kyseessä on kaksi, toki toisiinsa sitoutunutta ilmiötä. Kilpaurheilu ei ole huippu-urheilua, mutta huippu-urheilua ei voi olla olemassa ilman kilpaurheilua. Kilpaurheilu puolestaan eroaa kuntourheilusta ja harrasteliikunnasta, vaikka ne muodostavat liikuntakulttuurin kautta perustan kilpa- ja huippu-urheilulle.

Jos huippu-urheilu asetetaan urheilupyramidin korkeimmalle huipulle, mitkä tekijät määrittävät sen tarpeellisuuden ja merkityksen? Jos tarkastelemme huippu-urheilua sen autonomian ja toisaalta yhteiskunnallisten sidosten kautta, syntynyt kuva on sekava ja vaikeasti hahmotettava. Huippu-urheilu on tärkeä asia varsinkin urheilijoille, joilla on lahjakkuutta

ja kunnianhimoa saavuttaa omassa lajissaan korkein kansainvälinen taso. Heille huippu-urheilu konkretisoituu olympiavoittona, maailmanmestaruuksina ja maailmanennätyksinä. Tämä edellyttää kunnianhimoa, kovaa työtä ja vakavaa pyrkimystä voittamiseen. Suomen urheiluhistoria tunnistaa tällaisia yksilölajin edustajia, mutta nykyisin myös joukkuelajeissa on saavutettu huippu-urheilun vaatima taso. Esimerkiksi Suomen jääkiekkomaajoukkueelta odotetaan tänä päivänä maailmanmestaruutta tai olympiavoittoa. Samoin livo Niskaselle 30 kilometrin perinteinen kilpailu olympialaisissa tai maailmancupissa merkitsee vain ja ainoastaan voittoa.

Urheilupyramidin huipulle sijoitettuna huippu-urheilu rajautuu kapeaksi urheilueliitin reviiiksi, johon vain harvoilla urheilijoilla mahdollisuus edetä. Tämä näkökulma on kuitenkin tärkeä, sillä se määrittää tällä hetkellä yhteiskunnan ja huippu-urheilun välistä vuoropuhelua. Huippu-urheilu on urheilun haastavin ja tavoitteellisin muoto. Kun Olympiakomitea asettaa mitalitavoitteet tuleviin olympiakisoihin, tämä määritelmä ohjaa median ja laajemmin huippu-urheilua seuraavan yleisön odotuksia. Vastaavasti sponsorit hakeutuvat rahoittamaan urheilijoita, joilla on kunnianhimoa ja mahdollisuuksia voittaa kansainvälisiä mestaruuksia ja saavuttaa maailmanennätyksiä. Samat odotukset ohjaavat myös kaupallisia TV-kanavia, jotka ovat kiinnostuneita kilpailuista ja sarjoista, joissa tavoitellaan maailmanmestaruuksia ja huipputaso tuloksia.

Suomessa huippu-urheilu määritetään vain valikoidusti urheilupyramidin huipulle. Käytännössä huippu-urheiluun sisällytetään myös paljon kilpaurheilua, vaikka kilpaurheilijoilla ei ole realistisia mahdollisuuksia saavuttaa korkeinta menestystä kansainvälisissä kilpailuissa. Toisaalta urheilijan näkökulmasta liian tiukka raja kilpa- ja huippu-urheilijan välille on turha, sillä urheilijan matka oman lajinsa huipulle on pitkä ja se sisältää nousuja ja laskuja. Kilpaurheilijasta voi siten tulla huippu-urheilija, mutta loukkaantumiset, motivaation menettäminen tai muuttuneet olosuhteet saattavat palauttaa hänet kilpaurheilijaksi.

Huippu-urheilun tukijärjestelmän näkökulmasta kilpa- ja huippu-urheilijoiden tukemiseen sisältyy siten aina riskejä, joita on vaikea ennustaa. Monia lupaavia nuoria urheilijoita on kadonnut urheilukentiltä ilman että he olisivat koskaan saavuttaneet heihin asetettuja odotuksia. Toisaalta urheiluhistoriassa on lukuisia esimerkkejä, joissa huippu-urheilija on tehnyt menestyksellisen come-backin ja noussut uudestaan kansainväliselle huipulle.

Huippu-urheilun sisäinen kehitys on kuitenkin ajanut huippu-urheilua kolmen viimeisen vuosikymmenen aikaan yhä korkeammalle huippu-urheilun pyramidissa. Välimatkaa kilpaurheiluun ovat kasvattaneet urheilun kaupallistuminen ja eri lajien professionalisoituminen. Ammattiurheiluun suuntautuu merkittäviä taloudellisia panostuksia, jotka antavat urheilijoille mahdollisuuden harjoitella enemmän ja paremmissa olosuhteissa. Paremmat tulokset ja korkeampi suoritustaso ovat nostaneet huippu-urheilun yhteiskunnallisia odotuksia. Monissa lajeissa lähestytään jo inhimillisen suorituskyvyn ja turvallisuuden rajoja.

Mutta vaatimustasosta on mahdoton tinkiä eikä tulostason laskeminen kuulu huippu-urheiluun. Tällä hetkellä esimerkiksi lentomäen maailmanennätys on jo yli 250 metriä ja parhaat seiväshyppääjät ylittävät riman yli 6 metrin korkeudesta. Tällaisiin suorituksiin pääsevät vain erittäin harvat yksilöt. Samaa voidaan sanoa myös huipputason joukkuelajeista ja esimerkiksi keskimääräinen NBA-pelaaja on tällä hetkellä 201 senttiä pitkä, painaa 100 kiloa, ponnistaa 71 cm kahdelta jalalta, pinkoo 40 jaardia eli 36,6 metriä 4,81 sekuntiin ja punnertaa 1,2 kertaa painonsa verran rautaa penkistä.

Huippu-urheilun sisäinen dynamiikka ajaa urheilijoita jatkuvasti parempiin suorituksiin. Tämä on synnyttänyt kierteen, jossa yhä suurempia taloudellisia resursseja kohdistuu lajeihin, joissa on odotettavissa huipputuloksia. Tämä heijastuu huippu-urheilijoiden palkkioihin, jotka ovat eräissä lajeissa jo ylittämässä inhimillistä käsityskykyä. Toisaalta huippu-urheiluun kanavoituvat taloudelliset resurssit levittäytyvät laajemmin yhteiskuntaan ja huippu-urheilu työllistää suoraan ja välillisesti miljoonia ihmisiä. Huippu-urheilu tuottaa merkittäviä tuloja urheilun sidosryhmille ja yhteiskunnalle. Huippu-urheilun kaupallistuminen sitoo urheilua yhä tiukemmilla siteillä yhteiskunnan taloudellisiin, poliittisiin ja kulttuuriin rakenteisiin.

Huippu-urheilun kaupallistuminen on synnyttänyt keskustelun huippu-urheilun yhteiskunnallisesta legitimaatiosta. Mikä merkitys kaupallisella huippu-urheilulla on yhteiskunnalle ja edellyttääkö huippu-urheilu yhteiskunnalta taloudellisia resursseja? Tähän keskusteluun ei ole saatu syntymään yhteiskunnallista konsensusta. Huippu-urheilun erityisasema on syntynyt historiallisen kehityksen tuloksena, mutta tänä päivänä ja tulevaisuudessa huippu-urheilun yhteiskunnallista merkitystä ei ole syytä liioitella. Yhteiskunnan näkökulmasta kaupallinen huippu-urheilu ei ole sen tarpeellisempi tai tarpeettomampi kuin esimerkiksi klassinen musiikki, teatteri, baletti tai ooppera.

Arviointiryhmä on kiinnittänyt huomiota huippu-urheilusta käytävän yhteiskunnallisen keskustelun sisältöön ja laatuun. Huippu-urheilun määritelmät vaihtelevat ja erityisesti lajiliitoissa huippu-urheilu ymmärretään monella eri tavalla. Yhteiskunnallisia argumentteja huippu-urheilun yhteiskunnallisen merkityksen puolesta esitetään eri foorumeilla, mutta ne jäävät yleensä ilman perusteluja. Huippu-urheilu määrittyy edelleen vanhojen kliseisten käsitysten kautta, joissa ei oteta huomioon huippu-urheilun sisäistä kehitystä kolmen viimeisen vuosikymmen aikana. Urheilujärjestöt perustelevat omaa olemassaoloaan ja yhteiskunnallisen tuen tarvetta ”yleisellä hyvällä” ja ”positiivisilla vaikutuksilla”, joita huippu-urheilu tuottaa yhteiskunnalle. Kun huippu-urheilun kehitystä tarkastellaan kapean määritelmän mukaan, nämä argumentit eivät kestä kriittistä tarkastelua.

Arviointiryhmä on kiinnittänyt huomiota myös argumentteihin, joissa huippu-urheilulle määritetään ”kansallisesti merkittävä tehtävä”. Urheilu ja erityisesti huippu-urheilu on kehittänyt kolmen viimeisen vuosikymmenen aikana globaaliksi ilmiöksi, jolla tosin on

edelleen kansallista merkitystä. Kun urheilujärjestöt ja urheilun sidosryhmät vetoavat urheilun kansalliseen merkitykseen, ne eivät määritä, mitkä ovat kansallisen merkittävyyden kriteerit 2020-luvun Suomessa.

Huippu-urheilun kansallista merkitystä on kaventanut urheilun globalisaatio, jonka yksi käännekohta on ollut ns. Bosman-säädös, joka vapautti työmarkkinat kansainvälisen tason urheilijoille. Merkittävä osa suomalaisista huippu-urheilijoista on tehnyt suuren osan urastaan kansainvälisissä joukkueissa, johon urheilijat valitaan taitotason mukaan. Nämä kansainväliset joukkueet kilpailevat huippu-urheilun kovimmalla tasolla. Pelaajien kansallisuudella ei ole joukkueiden menestyksen kannalta merkitystä. Sen sijaan kansainvälisillä joukkueilla on suuri merkitys maajoukkueille, jotka saavat riveihinsä kovan kansainvälisen huippu-urheilukokemuksen omaavia pelaajia.

Suomessa on myös paljon huippu-urheilijoita, jotka kilpailevat kansainvälisesti oman lajinsa arvokisamitaleista. Lajit ovat kuitenkin niin pieniä, ettei niillä ole medianäkyvyyttä, eivätkä urheilijat siten hyödy henkilökohtaisesti huippusuorituksista syntyvästä maineesta samalla tavalla kuin suurta huomiota saavat lajit. Koska huippu-urheilu vaatii tänä päivänä julkisuutta, voidaan hyvin kysyä, mikä on tällaisissa pienissä lajeissa saavutetun menestyksen kansallinen merkittävyys? Sama ongelma kohdistuu pesäpalloon, joka on kansallisesti ja historiallisesti hyvinkin merkittävä osa suomalaista urheilua. Vaikka lajin ylimmät sarjatasot täyttävät huippu-urheilun vaatimukset, pesäpallolla ei ole kansainvälistä verrokkipintaa. Rajautuuko pesäpallo huippu-urheilun ulkopuolelle, koska parhaatkaan joukkueet ja pelaajat eivät voi saada kansainvälistä huomiota?

Arviointiryhmän mielestä huippu-urheilun epäselvästä määrittelystä on tullut ”maan tapa”, joka aiheuttaa ristiriitoja ja vääriä tulkintoja. Urheilujärjestöt ja lajiliitot määrittävät huippu-urheilua omalla tavallaan ja erityisesti julkisessa rahanjaossa huippu- ja kilpaurheilu sekoittuvat toisiinsa. Samoin huippu-urheilun toimijat korostavat huippu-urheilun merkitystä kansanterveydelle ja kansalaisten liikuntaharrastuksen edistämiseksi.

Arviointiryhmän mielestä Suomessa pitäisi käydä perusteellinen ja tutkimukseen pohjautuvat keskustelut huippu-urheilusta. Sama ehdotus löytyy myös vuonna 2020 toteutetussa huippu-urheilun sisäisessä arvioinnissa. Vaikka huippu-urheilu on hyväksytty moderni yhteiskuntaan kuuluvana ja erilaisia hyötyjä tuottavana sektorina, Suomesta puuttuu edelleen selkeää käsitystä siitä, mitä nämä hyödyt konkreettisesti ovat. Huippu-urheilulla on yhteiskunnallista merkitystä, mutta ne eivät ole samat kuin liikunnalla ja harrasturheilulla.

Arviointiryhmän mielestä olisi tärkeää todeta huippu-urheilussa tapahtuva kehityssuunta ja määrittää realistisesti ja rehellisesti, mitä huippu-urheilu tarkoittaa Suomessa ja miten Suomi suhtautuu globaaliin huippu-urheiluun. Kolmen vuosikymmenen kehityksen perusteella voidaan sanoa, että globaali ja kaupallisesta ohjautuva huippu-urheilu ei ole katoava

ilmiö. Tämä ei tarkoita sitä, että yhteiskunnallinen tuki huippu-urheilulle tulisi lopettaa. Päinvastoin. Arviointiryhmän mielestä oikea tilannekuva huippu-urheilusta ja siihen vaikuttavista tekijöistä auttaa kohdistamaan yhteiskunnan tuen uudella ja entistä tehokkaammalla tavalla. Samalla tarkennettu tilannekuva poistaa epäselvät argumentit ja antaa mahdollisuuden määrittää tuoreella tavalla huippu-urheilun kansallisen merkityksen.

4 Suomen huippu-urheilujärjestelmä, sen toiminta ja rakenne Suomessa 2022

Suomen huippu-urheilua tukevaa ja ohjaavaa järjestelmää on uudistettu käytännössä koko 2000-luvun alku. Tavoitteena on ollut hajanaisen järjestelmän kiinteittäminen ja toiminnan tehostaminen. HUMU-prosessin kunnianhimoiseksi tavoitteeksi asetettiin Pohjoismaiden parhaan urheilumaan titteli vuonna 2020.

Vaikka muutosrytmi on ollut raju ja monia uudistuksia on saatu aikaan, vuoden 2020 tavoite tuli ja meni. Suomesta ei tullut Pohjoismaiden parasta urheilumaata. Lopputulos oli pikemminkin päinvastainen eli naapurimaat kiristivät tahtia ja vetivät kaulaa Suomeen. Sisäisesti muutosprosessi kuitenkin tiivistä urheilujärjestelmää ja moninapaisesta järjestelmästä siirryttiin yhden kattojärjestön malliin, johon sisältyi myös huippu-urheiluyksikkö. Huippu-urheilijan pitkää kehitystietä on edistetty kehittämällä eri laajiryhmiä varten urheiluakatemiatoimintaa, joissa nuoret lupaavat urheilijat voivat saada sekä korkeatasoisen valmennuksen että tulevaisuuden varmistavan koulutuksen.

Huippu-urheilujärjestelmä on rakentanut urheilupyramidia, jonka huipulle on asetettu kansainvälisen tason huippu-urheilu. Se on uudistuksessa eriytetty kilpaurheilusta ja muusta liikuntakulttuurista. Järjestelmän toimintalogiikka ei sisällä laajojen massojen osallistamista ja ajatusta ”alhaalta ylös” kehittyvästä urheilutoiminnasta. Urheilujärjestelmän resursseja ei myöskään kohdisteta merkittävästi menestyksen tavoitteluun, joka voisi motivoida suurta yleisöä liikkumaan.

Vaikka suomalainen urheilujärjestelmä tiivistyi ja huippu-urheilulle varattiin sille kuuluva paikka urheilupyramidin huipulla, järjestelmän uudistaminen ei tuottanut yhteistä eetosta, joka olisi sitonut yhteen urheilua tukevan järjestelmän, urheilijat ja urheilun sidosryhmät. Yhteisen eetoksen puuttuminen näkyy luottamusvajana, joka heikentää järjestelmään kuuluvien toimijoiden yhteistyötä sekä kykyä ottaa riskejä.

Suomen urheilujärjestelmän muutostyö kunnioitti urheilun historiallista perinnettä ja huippu-urheilujärjestelmän organisaatiomuodoksi valittiin verkosto. Tämä synnytti haasteen johtamiselle, jonka käytänteet otettiin hierarkkisista organisaatioista. Vastaavia johtamismalleja käytetään myös esimerkiksi Norjassa sekä maissa, jossa on selkeät liikunnan ja urheilun kokonaisjärjestelmät. Tämä valuvika synnytti suomalaiseen urheilujärjestelmään vaikeasti hallittavan ristiriidan.

Arviointiryhmä on analysoinut huolellisesti suomalaista urheilujärjestelmää ja erityisesti sen kykyä tukea ja edistää huippu-urheilua. Nykyisessä toimintamallissa vastuu huippu-urheilusta on sijoitettu olympiakomitean sisälle huippu-urheiluyksikköön. Se käyttää huomattavaa taloudellista, mutta myös ohjausvaltaa suhteessa huippu-urheilijoihin ja lajiliittoiin. Huippu-urheilujärjestelmä on kuitenkin sisäisesti epätasapainossa, koska järjestelmän toimijat (lajiliitot, akatemit, urheiluopistot ja jossain määrin myös kunnat/kaupungit) ovat hallinnolliselta perustaltaan huomattavasti monialaisempia kuin huippu-urheiluyksikkö. Näin huippu-urheiluyksikön mahdollisuudet saada käyttöönsä johtamisen välineitä on vaikeaa. Liikuntalain mukaan kunnat huolehtivat liikuntapaikoista. Nuorten huippu-urheilijoiden kehityksen kannalta tärkeät urheiluakatemit toimivat tiiviissä vuorovaikutuksessa esimerkiksi urheiluopistojen kanssa.

Huippu-urheilujärjestelmä on nyky muodossaan monimutkainen kompleksinen kokonaisuus, jota on vaikea hallita ja johtaa. Kompleksisuus heijastuu jatkuvana julkisena keskusteluna Olympiakomitean huippu-urheiluyksikön toimintakulttuurista ja johtamisen malleista. Arviointiryhmän mielestä yksi selittävä syy krooniselle keskustelulle voi löytyä perustamisen yhteydessä syntyneestä valuviasta. Verkostomaista huippu-urheilujärjestelmää on vaikea johtaa hierarkkisilla johtamismalleilla. Tämä johtaa luottamuspulaan, mikä puolestaan heikentää verkostomaisen järjestelmän dynamiikkaa.

Arviointiryhmän mielestä huippu-urheiluyksikön johtamisjärjestelmää tulisi tarkistaa ja johtamisessa valtaa ja vastuuta olisi siirrettävä verkoston toimijoille. Tämä vapauttaisi resursseja ja toisi verkostoon kaivattua dynamiikkaa. Luottamuksen lisääntyessä tieto liikkuisi nykyistä paremmin sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti.

Huippu-urheilujärjestelmän yksi merkittävimmistä uudistuksista on ollut urheiluakatemioiden toiminnan vahvistaminen. Ne tarjoavat nuorille lupaaville urheilijoille mahdollisuuden kaksoisuran toteuttamiseen. Akatemian tarjoamat palvelut keräävät yhteen kansallisen tason kärkiurheilijoita useissa lajissa. Urheilijat valitaan akatemiaan siinä uskossa, että heistä kehittyä kansainvälisen tason huippu-urheilijoita. Tämä ei kuitenkaan ole ehdoton edellytys, vaan nuorella urheilu voi olla toissijainen uratavoite.

Kaksoisura on osa suomalaisen hyvinvointivaltion kasvatusideologiaa, jossa koulutuksella on merkittävä rooli yksilön tulevaisuuden mahdollistajana. Huippu-urheilussa kaksoisura on kuitenkin kaksipiippuinen asia. Osa lajiliitoista korostaa nuorten huippu-urheilijoiden pyrkimystä ammatillisuralle, joka parhaimmillaan tarjoaa erinomaiset taloudelliset edut ja mahdollisuuden harjoittaa urheilua korkeimmalla kansainvälisellä tasolla. Tällaiset urheilulajit, kuten jääkiekko, eivät välttämättä hyödy kaksoisurasta, joka voi pahimmillaan jopa hidastaa nuoren huippu-urheilijan kehitystä ja myöhästyttää hänen pääsyään ammatillisuralle. Vastakkaisen näkemyksen ovat esittäneet lajiliitot, joissa ammatillisuus on

mahdollinen, mutta taloudellinen tulevaisuus edellyttää myös siviiliuran luomista. Päätöksen kaksoisurasta tekee jokainen nuori urheilija itsenäisesti.

Arvioitiryhmän mielestä huippu-urheilujärjestelmän toimijat voisivat tukea nuorten päätöksentekoa nykyistä paremmin. Erityisen tärkeää olisi antaa nuorille monipuolista ja relevanttia tietoa molemmista vaihtoehdoista. Urheilijoiden sisäisiä keskusteluja ohjaavat julkisuudesta tunnetut vahvat mielikuvat huippu-urheilun todellisuudesta. Toisaalta kaksoisuran vaihtoehtona voisi tarjota opiskelujen jatkumista sen jälkeen, kun ammattimainen huippu-urheilijaura on päättynyt.

5 Lajiliitot ja tulevaisuuden visiot

Lajiliitot, jotka ovat keskeisimmät toimijat sekä kansallisen että kansainvälisen huippu-urheilun organisoijina, lähestyvät huippu-urheilua vahvasti oman lajin näkökulmasta ja reunaehdoista. Lajiliitot poikkeavat huomattavasti toisistaan, mikä tarkoittaa myös huomattavia eroja huippu-urheilun merkityksestä järjestöille. Käytännössä kaikissa lajiliitoissa huippu-urheilun eli useimmiten maajoukkue toiminnan järjestäminen ja kehittäminen on osa strategiaa, ja sille on asetettu toiminnallisia muutostavoitteita.

Maajoukkue toiminnan taustalle on muotoiltu erilaisia urheilijan polkuja, mikä on vakiintunut valmennukselliseksi puhetavaksi 2010-luvun aikana. Strategioissa painotetaan erityisesti yksilölajeissa valtakunnallista keskittämistä, ja suuremmissa joukkuelajeissa ammattimaistuvia seuraympäristöjä yhdistettynä vahvaan maajoukkuepolkuun. Etenkin suurissa pallopeleissä Suomen maajoukkueiden taso on erityisesti eurooppalaisessa vertailussa vahvistunut 2000-luvun aikana. Yksilölajeissa olympialajien osalta vastaavaa kehitystä ei ole laajemmin tunnistettavissa. Parhaat urheilijat, parhaassa valmennuksessa, parhaissa olosuhteissa –strateginen kehitys läpäisee vahvasti niin Olympiakomitean kuin lajiliittojen toiminnan, mutta sen toteutuksen vaihe vaihtelee huomattavasti eri toimijoiden välillä.

Käytännössä akatemia- ja valmennuskeskuksia on Suomessa maantieteellisesti paljon, mutta strateginen suuntaus useilla liitoilla on yhä voimakkaammin parhaiden nuorten ja aikuisten sekä tukitoimien keskittäminen vain muutama maantieteelliseen sijaintiin, joista etenkin viime vuosien osalta pääkaupunkiseudun Urhea vaikuttaa vetovoimaisimmalta. Useat yksilölajit korostavat keskittävänsä huippu toiminnan jatkossa Urheaan. Osalla liitoista toiminnan keskittämistä myös mitataan seuraamalla esimerkiksi valmennusryhmien urheilijoiden sijoittumista keskuksiin ja keskuksien ulkopuolelle.

Liittotason menestysmittareissa keskittämisen vaikutusta huippu-urheilumenestykseen ei ainakaan vielä seurata. Keskittämisen ohella strategioissa nousee, mutta harvemmin, esille osaamisen kehittäminen ja ammattilaisuuden lisääminen, vaikka näistä ensimmäinen on ydin ”parhaasta valmennuksesta” ja jälkimmäinen on myös koko suomalaisen urheilun asettama huippu-urheilun strateginen mittari. Ainakaan vielä se ei ole siirtynyt laajasti lajiliittojen strategioihin muutamia voimakkaita lajeja ja poikkeuksia lukuun ottamatta.

Parahuippu-urheilu on vain ohuesti mukana toimijoiden strategisessa ajattelussa urheilumuodon huomattavan yksilöpainotteisuuden, mahdollisen osaamisvajeen tai verkostoitumattomuuden vuoksi, mihin Paralympiakomitea on kiinnittänyt huomiota.

Arviointiryhmä on havainnut, kuinka strategisten muutostojen vaikutusten arviointi suhteessa huippu-urheilumenestykseen jää monella lajiliitolla puutteelliseksi tai ainakaan asiaa ei tuoda selkeästi esiin. Yleistäen voidaan sanoa, että resursseiltaan voimakkaimmissa lajiliitoissa toimintastrategian vaikutusten seuranta on laadukkaampaa. Kuitenkin voimassa olevissa strategioissa tai strategiapäivityksissä ei oteta riittävästi huomioon huippu-urheilussa tapahtuneita muutoksia ja mikä muutosten vaikutus on oman lajin huippu-urheilumenestykseen.

Strategioiden tulisi ohjata lajiliittojen toimintaa tavoitteiden suuntaan, eli auttaa järjestöjen toimijoita tekemään rakentavia ja kehittäviä valintoja arkipäivän tilanteissa. Suomalaisen lajiliittojen strategioissa menestystavoitteiden asettaminen on edelleen vaatimattomaa. Osa strategioista antaa ymmärtää, että toiminta ja toiminnan kehittäminen itsessään on tärkeämpää, kun toiminnasta syntyvät tulokset. Lajiliitot katsovat urheilua ja myös huippu-urheilua kapeasta näkökulmasta ja omaa toimintaa verrataan aikaisempaan toimintaan.

Arviointiryhmän mielestä lajiliittojen olisi ymmärrettävä nykyistä paremmin, mikä on niiden rooli ja vastuu suomalaisessa urheilujärjestelmässä. Omien etujen tavoittelu on luonnollista, mutta verkostomainen urheilujärjestelmä edellyttää kaikkien toimijoiden yhteistyötä. Tämä puolestaan edellyttää avoimuutta ja luottamusta. Lajiliitot ovat resursseiltaan hyvin erilaisia. Tämä on asettaa erityisiä haasteita yhteistyön kehittämiseksi. Strategiat suuntaavat lajiliittojen toimintaa tulevaisuuteen ja jokaisen liiton olisi tarkistava tavoitteensa ja suhteensa urheilun muuttuvaan kansalliseen ja kansainväliseen kenttään.

6 Huippu-urheilun toivottu tulevaisuus

Suomalaisella huippu-urheilulla on loistava menneisyys, epävarma nykyisyys ja haastava tulevaisuus. Kansainvälisen menetyksen näkökulmasta Suomen huippu-urheilun asema on heikentynyt merkittävästi viimeisten vuosikymmenien aikana. Yksittäiset menestykset olympiakisoissa ja arvokisoissa sekä kansainvälisesti korkea taso esimerkiksi jääkiekossa ja autourheilussa eivät nosta Suomea urheilun suurmaaksi. Tilastollisesti katsottuna Suomen huippu-urheilun asema on heikko suhteessa saman kehitystason ja väestömäärän maihin. HUMU-prosessin tavoitteeksi asetettu Pohjoismaiden ykkössija vuonna 2020 ei toteutunut.

Jos tilanne olisi sama Suomen taloudessa ja kansainvälisessä kilpailukyvyssä, ongelmia ratkaistaisiin korkeimmalla poliittisella tasolla. Suomen huippu-urheilua arvioineet kansainväliset tutkijat kiinnittivät huomiota odotusten ja vastuiden ristiriitaan. Suomen huippu-urheilua johtava ja tukeva järjestelmä asettaa mitalitavoitteet tärkeimpiin kansainvälisiin kilpailuihin, mutta jos tavoitteita ei saavuteta, järjestelmän sisältä ei löydy vastuunkantajia. Arviointiryhmä on havainnut vastaavaa vastuullisuuden puutetta suomalaisessa huippu-urheilukulttuurissa.

Huippu-urheilu on tänä päivänä puhdasveristä tulosurheilua, jossa vain parhaat ja voittavat tulokset ratkaisevat kansainvälisen menestyksen. Tämän tosiasian sisäistäminen synnyttää voittamisen kulttuurin, joka sisältää urheilijoiden valmennuksen, harjoitusolosuhteet, arkielämän arvostuksen, taloudellisen tuen sekä yhteiskunnallisen aseman. Kuten Jukka Jalonen on todennut, voittaminen on seurausta mielekkästä ja laadultaan korkeatasoisesta arjesta. Sen lisäksi tarvitaan luottamusta urheilijan ja valmentajan välille sekä joukkuelajeissa kollektiivista luottamusta pelaajien ja valmentajien välille. Suuremmassa kuvassa voittamisen kulttuuri edellyttää urheilua tukevan järjestelmältä toimintamalleja, jotka ylläpitävät ja lisäävät sosiaalista pääomaa ja sen sisältämää luottamusta.

Suomen huippu-urheilua arvioineet kansainväliset tutkijat kiinnittivät huomiota luottamuksen puutteeseen. Tämä on epäilemättä yksi tärkeimmistä tekijöistä, jotka selittävät suomalaisen huippu-urheilun heikkoa menestystä. Luottamuksen puute näkyy myös huippu-urheilun yhteiskunnallisessa arvostuksessa. Julkinen keskustelu on nostanut esiin lukuisia epäkohtia suomalaisesta huippu-urheilusta ja tänä päivänä huippu-urheilun yhteiskunnallinen legitimitetti on monin tavoin ohentunut. Legitimiteetin palauttaminen on huippu-urheilun ja sen toimijoiden keskeinen tulevaisuuden tavoite.

Vaikka Suomi tuskin pystyy palaamaan menneiden vuosikymmenien urheilun suurmaaksi, menneisyydestä on kuitenkin hyötyä toivotun tulevaisuuden rakentamisessa. Urheilulla ja huippu-urheilulla on vahva asema suomalaisessa yhteiskunnassa ja kansainväliset menestykset tuottavat vahvoja positiivisia signaaleja yhteiskuntaan. Suomalainen huippu-urheilu ei kuitenkaan ole erillinen saareke, vaan se on täysin integroitunut huippu-urheilun globaaliin järjestelmään. Tämän tosiasian sisäistäminen on ehdoton edellytys sille, että Suomen huippu-urheilun järjestelmä saadaan päivitettyä 2020-luvun vaatimusten tasolle ja toimintakulttuuri kehitettyä sellaiseksi, että Suomi voi omien resurssiensa puitteissa maksimoida huippu-urheilumenestyksen.

Tämä arviointi, kuten myös kansainväliset arviot kertovat, kuinka suomalaisen huippu-urheilun muutosprosessi on edelleen kesken. Raportit myös kertovat, ettei muutos ulotu koko järjestelmään ja toimintakulttuuriin, vaan rakenteelliset virheet ovat edelleen olemassa. Tämä koskee erityisesti huippu-urheilun johtamista eli Olympiakomiteaa ja sen sisällä toimivaa huippu-urheiluyksikköä. Sen johtamisjärjestelmä ja johtamisen muodot eivät vastaa urheilujärjestelmän verkostomaista luonnetta. Huippu-urheilu on kompleksinen ilmiö, jota on johdettava systeemisillä menetelmillä. Tämä edellyttää johtajilta kokonaiskuvan jatkuvaa päivittämistä ja vastuiden jakamista. Toimintaa ohjaavat prosessit ovat oltava selkeät ja niille on asetettava vastuulliset johtajat. Lajiliittojen ja Olympiakomitean strategiat on synkronisoitava erityisesti huippu-urheilun tavoitteiden osalta. Näin saadaan verkostoon selkeitä tavoitteita ja dynamiikkaa. Lisäksi valta ja vastuu jakautuvat verkostoon, joka vastaa huippu-urheilijoiden valmennuksesta ja kansallisesta sekä kansainvälisestä kilpailutoiminnasta. Verkostomaisen toiminnan vahvistaminen ja oikean tyyppisen johtamismallin luominen vahvistaa luottamusta ja mahdollistaa verkoston osaamiskapasiteetin hyödyntämisen.

Arvointiryhmä on pohtinut valtion roolia huippu-urheilun johtamisessa ja koordinoinnissa. Suomessa valtiolla on tärkeä rooli huippu-urheilun rahoittajana ja rakenteiden ylläpitäjänä. Toisaalta vastuu on allkoitu kansalaisjärjestöille eli käytännössä Olympiakomitealla ja lajiliitoille. Kun urheilun rahoitus päättyy Veikkauksen voittovaroista ja urheilun yhteiskunnallinen tuki tulee osaksi valtion tulo- ja menoarvioita, on ehkä aika harkita uudelleen valtion ja urheilujärjestelmän suhdetta.

Perinteisessä mallissa on omat etunsa, mutta arvointiryhmän mielestä olisi tarpeellista tehdä perusteellinen pohdinta siitä, mikä taho vastaa huippu-urheilun strategisesta ohjauksesta? Tämän analyysin pohjaksi tarvitaan selkeä kuva siitä, miten kansainvälinen huippu-urheilu tulee muuttumaan ja mikä on Suomen rooli kaupallisen ja ei-kaupallisen huippu-urheilun todellisuudessa?

Huippu-urheilun toivottua tulevaisuutta voidaan myös muokata opetus- ja kulttuuri-ministeriön organisaatiouudistuksen yhteydessä. Huippu-urheilun sisäinen kehitys ja

julkisuudessa käytävä keskustelu huippu-urheilun yhteiskunnallisesta asemasta avaa mahdollisuuden etsiä uusia ja innovatiivisia tapoja rakentaa uudelleen huippu-urheilua tukeva järjestelmä. Kyse on poliittisesta prosessista, jossa on paljon vaikeasti murrettavia esteitä. Suomalainen urheilujärjestelmä on historiansa tulos ja järjestelmässä on paljon näkyviä ja näkymättömiä polkuriippuvuuksia.

Globaali kaupallinen huippu-urheilu jatkaa kehittymistään ja koronapandemiasta huolimatta huippu-urheilulle löytyy sekä taloudellista että yhteiskunnallista tilausta. Suomen demografiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset resurssit eivät tule riittämään laajan globaalin huippu-urheilupotentiaalin ylläpitämiseen. Suomella on kuitenkin hyvät yhteistyöverkostot urheilun suurimaihin, joissa on tarjolla korkean tason valmennusta ja kansainvälisen tason joukkueurheilua. Järkevällä työnjaolla voidaan rakentaa lupaaville urheilijoille urapolkuja, joiden perusta on Suomessa, mutta viimeistely ja loppuhionta tapahtuvat siellä, missä huippu-urheilussa on parhaat toimintamahdollisuudet. Tämä työnjakomalli on jo osoittanut voimansa jääkiekossa ja tärkeissä palloilulajeissa, ja vastaavaa kehitys tulee todennäköisesti tapahtumaan myös yksilölajeissa.

Jotta Suomi pääsisi jälleen kansainvälisen huippu-urheilun kasvu-uralle, Suomessa on panostettava selvästi nykyisetä enemmän kilpaurheilun kehittämiseen. Se on nostettava julkisen liikuntapolitiikan keskiöön ja sen tarpeet on otettava huomioon taloudellisessa ja henkisessä resursoinnissa. Vaikka suorat huippu-urheilutuet valtion liikuntabudjetissa ovat pienemmät verrattuna muihin maihin, ei huippu-urheilun taloudellisilla investoinneilla voida paikata systeemissä muualla olevia taloudellisia epävarmuustekijöitä. Esimerkiksi huippu-urheilun strateginen ajattelu talouden näkökulmasta ei voi loputtomasti perustua lähtökohtaan, että kansalaisten maksukyky lasten urheiluseuraharrastamisen kustantajina säilyy nykyisellä tasolla. Huomio on kiinnitettävä siihen, miten korkeatasoista kansallista kilpaurheilua kyetään tukemaan enemmän, ja miten kotitalouksien eli perheiden ja kansalaisten maksukyky koko urheilujärjestelmän kantavana rakenteena voidaan taata. Huippu-urheilun kehittäminen ei tapahdu siten kehittämällä pelkästään mekaanisia tukimuotoja (rahat tai asiantuntijapalvelut) vaan turvaamalla lähtökohdat kehittyä huippu-urheilijaksi.

Julkisen politiikan ja tuen näkökulmasta valtion liikuntabudjetissa oleva liikunnan järjestötoimintaan liittyvä tuki kohdistuu tällä hetkellä lähes yksinomaan valtakunnallisiin liikuntajärjestöihin. Järjestötoiminnan kehityksessä valtakunnallisten ja paikallisten toimijoiden saama tuki ja niiden välinen tasapaino on arvioitava uudelleen. Valtion liikuntabudjetin kohdennukset poikkeavat muista Pohjoismaista siten, että resursointi suomalaisessa liikuntapolitiikassa ei kohdistu selkeästi yhteen yksittäiseen kokonaisuuteen. Vaikutus on epäsuora myös huippu-urheiluun. Myös huippu-urheilun sisällä on useita eri logiikkaisia tukijärjestelmiä. Systeemin ratkaistavaksi jää, voiko resursoida tai kehittää menestykkäästi saman aikaisesti sekä yksilöitä, huippu-urheilua systeeminä tai kulttuurina (esim. lajen

toiminta), asiantuntijapalveluita tai esimerkiksi yksittäisten urheilijoiden ansaintamahdollisuuksia. Osaltaan julkisen liikuntarahoituksen kohdennukset ja em. tukien monilogiikkaisuus ylläpitää systeemin hajanaisuutta.

Huippu-urheilun tuloksen tekemisen ydin on urheiluvalmennuksessa. Ei riitä, että on urheilija, valmentaja ja olosuhteet. Urheilijan on harjoiteltava ja valmentajan valmennettava. Oikeanlaiset harjoitteet ja valmentautuminen toimintana on perusta kansainväliselle huippu-urheilumenestykselle, joka on huippu-urheilun keskeisin tavoite. Näiden lähtökohtien tunnistaminen on yhä edelleen myös suomalaisen huippu-urheilun kehittymisen edellytys.

Huippu-urheilun asema yhteiskunnassa on olemassa oleva asiantila. Tällä hetkellä ja todennäköisesti myös lähitulevaisuudessa huippu-urheilu on kahden keskenään, monin osin päinvastaisen muutosvaatimuskokonaisuuden ristitulessa. Ympäröivä yhteiskunta vaatii siltä inklusiivisuutta, pehmeisiin arvoihin sitoutumista ja maailman paremmaksi muuttamista. Samaan aikaan huippu-urheilun sisäinen todellisuus vaatii parempia tuloksia, kovempaa harjoittelua ja systemaattisempia kilpailuetuja. Mitalimäärien ja tulostason mittaaminen ei jätä tilaa pehmeiden arvojen ja kestäväen kehityksen ajattelulle. Huippu-urheilijan on tehtävä jatkuvasti ja entistä enemmän työtä menestyksensä eteen. Tämä vaatii fokusointia, armottomuutta ja eksklusiivisuutta.

Tasapainon löytäminen näiden kahden vaatimuskokonaisuuden välille on kenties ratkaisevin suomalaisen huippu-urheilun tulevaisuutta määrittävä tekijä. Liikuntapoliittisesta selonteosta eduskunnalle KIHU:n puolesta antamassaan lausunnossa tutkija Jari Lämsä totesi, että suomalaista huippu-urheilujärjestelmää rakennettaessa on ”huomioitava ensinnäkin huippu-urheilun kansainväliset kehityskulut ja vaihtoehdot mutta toiseksi on yhtä tärkeää ymmärtää huippu-urheilun kansalliset resurssit ja rajoitukset”. Lämsän mukaan huippu-urheilu voi olla sekä yhteiskunnallisesti hyväksyttävää ja menestyksekkästä vain, jos se huomioi nämä molemmat asiat.

Urheilujärjestelmän vastuullisuutta ja eettisyyttä painottava keskustelu on lisääntynyt yhteiskunnassa. Samalla on lisääntynyt keskustelu huippu-urheilun mielekkyydestä. Onko urheilijoille asetetut tavoitteet ja vaatimukset nousseet sille tasolle, ettei nuoria ihmisiä kannata rohkaista pyrkimään huippu-urheilu-uralle? Toisaalta julkisuudessa on pohdittu, vastaako urheilun toimintakulttuuri sitä, mitä urheilujärjestöt strategioissaan sanovat.

On paljastunut, että strategiapuheiden ja todellisuuden välillä vallitsee ainakin osittainen ristiriita. Suomalaisen urheilujärjestelmän vastuullisuus- ja eettisyyspuheiden uskottavuutta ovat viime aikoina nakertaneet mm. Olympiakomitean häirintätapaukset sekä niiden hoitaminen, suomalaisten jääkiekkopiirien suhtautuminen Venäjän

propaganda-arsenaaliin kuuluvaan KHL-jääkiekkoliigaan sekä siellä pelanneisiin Jokereihin, sekä useista eri lajeista julkitulleet tiedot seksuaalisesta häirinnästä.

Tällä hetkellä aloite huippu-urheilua koskevassa keskustelussa on siirtynyt urheilujärjestelmän ulkopuolelle. Tämä on huippu-urheilun näkökulmasta vaikea tilanne, koska ulkopuoliset tahot eivät voi koskaan täysin ymmärtää globaalin huippu-urheilun todellisuutta. Julkisessa keskustelussa näkyy yleensä urheilun taloudelliset edut, mutta selvästi vähemmän urheilun vaatimat henkilökohtaiset uhraukset.

Suomalaista huippu-urheilua olisi siten kehitettävä tulevaisuudessa eettisesti terveellisesti, resurssiviisaasti sekä tiiviissä vuoropuhelussa kansallisten ja kansainvälisten toimijoiden kanssa. Tavoitteiden asettelu ei voi nojata suomalaisen huippu-urheilun loistavaan menneisyyteen, vaan realistiseen arvioon tästä päivästä ja toivotusta tulevaisuudesta. Huippu-urheilua ei pidä yliorganisoida ja hallita, vaan sille on sallittava myös oma liikkumatila ja vapaus uudistua. Huippu-urheilu tulee pysymään yhteiskunnallisessa arvioinnissa ”hyvän puolella” ja tämä tekijä on merkittävä kilpailuetu kriisiytyvässä ja uhkien täyttämässä maailmassa.

Toisaalta läpinäkyvä ja avoimuuteen pyrkivä yhteiskunta vaatii huippu-urheilulta uudenlaista itseymmärrystä. Se on todettava rehellisesti ja avoimesti äärimmäisen kilpailulliseksi toiminnaksi, jossa huippumenestyksen saavuttaminen on vaikeaa ja harvinaista. Rehellisyys on tärkeää, koska kilpaurheilua harrastavan ja siihen katsovan nuorison on tiedettävä ja ymmärrettävä huippu-urheilun todellisuus. Silloin välttyttäisiin kuulemasta sellaisia näkemyksiä, minkä esitti yksi huippu-urheilun yhteiskunnallisen perustelun taustakeskustelujen osallistuja vuonna 2018: ”Huippu-urheilun on myös harhaan johdettujen lasten ja nuorten ja heidän harhaan johdettujen vanhempiensa hyväksikäyttämistä”.

Voiko Suomesta tulla vielä huippu-urheilun suurmaa? Kansainvälisen arvion tehneet tutkijat, Rasmus Stormin ja Klaus Nielsenin mielestä tämä on mahdollista, jos Suomi päättäisi kehittää huippu-urheilua samalla intensiteetillä ja keskittymisellä kuin väestön fyysistä aktiivisuutta. Tässä kohtaa peliin astuvat kuitenkin poliittiset realiteetit. Huippu-urheilun julkisessa tukemisessa kyse on viime kädessä poliittisesta tahdosta. Jos huippu-urheilumennostys halutaan nostaa merkittäväksi yhteiskunnalliseksi tavoitteeksi, se pitäisi määrittää sellaiseksi poliittiselle agendalle.

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Meritullinkatu 10
PL 29, 00023 Valtioneuvosto
p. 0295 16001
okm.fi

ISSN 1799-0351 PDF
ISBN 978-952-263-772-7 PDF